

EKONOMSKA I MONETARNA UNIJA – RJEŠENJE ZA SVE DRŽAVE EUROPSKE UNIJE

U radu se obrađuju emisije optjecajnog kovinskog novca država članica Europske unije koje koriste nacionalni novac kao zakonsko sredstvo plaćanja (države članice s odstupanjem) sa aspekta utjecaja tih okolnosti na obvezu uvođenja zajedničke valute. Godine 2021. to su Bugarska, Češka, Danska, Hrvatska, Mađarska, Poljska, Rumunjska i Švedska. Prema Ugovoru o osnivanju Europske unije države članice ove asocijacije su obvezne (uz dvije iznimke) uvesti zajedničku valutu Unije - euro u trenutku kada ispune uvjete za to. Ovakvo uređenje novčanog suvereniteta u Europskoj uniji implicira da u ovoj zajednici sada postoji devet različitih valutnih područja. Jedno, ujedno i najveće novčano područje je eurozona sa zajedničkom valutom i čini ga devetnaest država članica Unije te osam novčanih područja (država) s nacionalnom valutom. Države članice s odstupanjem su dužne ispunjavati svoje obveze u odnosu na ostvarenje ekonomske i monetarne unije kao najvišeg stupnja integracije. Ove aktivnosti su predmet valorizacije najmanje svake dvije godine ili po zahtjevu države članice s odstupanjem.

Novčana rješenja u segmentu optjecajnog kovinskog novca u državama Europske unije sa nacionalnim novcem su različita i drukčija od uređenja u eurozoni. Prije svega se to odnosi na gospodarenje ovim novcem, ali i numizmatičkim aspektima njihovih izdanja kao i tradicijom u pojedinim sredinama. Stoga ovakvo stanje ima i utjecaj na proces uvođenja zajedničkog novca u tim državama.

Zajednički optjecajni kovinski novac u Europskoj uniji je euro i njegov stoti dio euro cent. Ovak je novac zakonsko sredstvo plaćanja na području svih država koje su ga prihvatile i one čine eurozonu. Svaka država emitent ovoga novca samostalno uređuje njegov avers dok je revers zajednički. Optjecajni kovinski novac, unatoč činjenici da bezgotovinska plaćanja postaju sve zastupljenija, i dalje, posebno u nekim sredinama, je izuzetno prisutan i značajan novčani oblik.

Kroz analizu veličine apoenskog niza emisija optjecajnog kovinskog novca u svakoj državi koja koristi nacionalnu valutu, materijala koji se koristi u njihovoj izradi, vremenu puštanja ovih apoena u optjecaj te njihovoj kupovnoj snazi zaključuje se o monetarnim politikama u segmentu optjecajnog novca ovih država i odразу istih na prihvaćanje zajedničkog novca.

U radu se daje prikaz značajnijih novčanih unija u povijesti te osnovne specifičnosti novčanih rješenja u Europskoj uniji.

Povijest novčanih unija

Zajedničko rješavanje novčanih pitanja različitih emitenata novca se relativno rano pojavljuje u povijesti novca. Takva rješenja, u novčanoj sferi, već tada u suštini predstavljaju svojevrsne začetke novčanih unija.

Budući da je novac jednog emitenta, sukladno regalnom pravu kao izvorištu emisije novca, uglavnom mogao formalno¹ optjecati samo na teritoriju toga emitenta dovodi do isključenja službene uporabe novca drugih emitenata na tome teritoriju.

Ove okolnosti te razvoj robno novčanih odnosa i povećanje razmjene te njenom svojevrsnom internalizacijom, u određenim okolnostima i razdobljima, uz nestabilnost

¹ Novac drugog emitenta zbog svojih svojstava (finoće kovine, povjerenja u njega i drugoga) je i neformalno mogao cirkulirati na drugom novčanom području.

vrijednosti novca, otežavale su gospodarsku suradnju između država. Rješenja pojedini emitenti novca pronalaze u zajedničkom ugovornom uređenju novčanih pitanja kroz novčane unije bilo da su one bilateralne ili multilateralne.

Fluktuacije vrijednosti valuta su posebno utjecale na odabir zajedničkog uređenja novčanog područja. Uzrok ovim stanjima su dostupnost kovina od kojih su izrađivane valute odnosno kojima su te kovine činile podloge za njihovo izdavanje te promjene njihovih cijena (razdoblje kovinskog važenja).² Globalnim napuštanjem ovoga standarda promjene vrijednosti valuta su još više podložne fluktuacijama budući da emitirani novac više nema svoje pokriće u kovinama kao realnoj vrijednosti (sustav papirnog važenja).³

Neka zajednička novčana rješenja u povijesti

Prema *Reden* (2010) određeni začeci zajedničkih uređenja monetarne sfere se javljaju u grčkim državama - kod Atenskog pomorskog saveza (osnovan 477. g. pr. n. e.) i Peloponeskog saveza (osnovan sredinom VI. st.pr.n.e.), a uvjetovani su razvijenosti novčarstva i potrebom rješenja novčanog prometa.

„U sustavu kovinskog važenja prva formalna bilateralna novčana unija nastaje 1753. godine potpisom kovničke konvencije između Bavarske i Austrije kojom se uređuju monetarna pitanja dviju država. Tako se navedenom konvencijom utvrđuje kovnička stopa i fiksira se tečaj guldena i talira u odnosu 2:1. Zakonom se uređuju i ostali elementi vezani za emisiju novca“. (*Matić*, 2016:143)

U razdoblju kovinskog važenja najznačajnije su dvije multilateralne novčane unije - Latinska novčana unija i Skandinavski novčani pakt.

Latinska novčana unija (1865.-1926.)

Francuska, Belgija, Italija i Švicarska 1865. godine zaključuju monetarni sporazum (ugovor) s ciljem zajedničkog uređenja monetarne sfere zasnovan na bimetalizmu.⁴ Države članice⁵ unificiraju kovinski novac usvajajući istu kovničku stopu⁶, decimalni sustav, isti broj apoena u apoenskom nizu i istih nominalnih vrijednosti, zadržavaju nazive svojih valuta (francuski franak, belgijski franak, talijanska lira i švicarski franak) te prikaze i natpise na ovome novcu. Pri tomu su samo javne blagajne država članica bile obavezne primati novac ostalih država suugovornica, a države suugovornice su zadržavale svoje središnje banke i vlastito monetarno zakonodavstvo (monetarnu suverenost).

² U vrijeme kovinskog važenja pretežiti novčani oblik u novčanoj cirkulaciji je kovinski novac. Okolnost da se uz ovaj novčani oblik u optjecaju nalazi i papirni novac ne derogira ovu činjenicu. Papirni novac u tome sustavu je tada potpuno zamjenljiv za kovinski novac (klasična konvertibilnost) i bilo ga je moguće izdati samo u onim količinama koje su imale pokriće u kovinskom novcu.

³ U sustavu papirnog važenja u optjecaju je papirni novac s prisilnim tečajem koji više nije zamjenljiv za kovinski novac realne i nominalne vrijednosti (pravi papirni novac). Jedino ograničenje njegovih emisija je vezano za novčanu politiku njegova emitenta.

⁴ Uspostavljaju sustav dvojne valute tako da se u prometu nalaze dvije valute izrađene iz različitih kovina (zlato i srebro) čija je međusobna vrijednost fiksna i utvrđena zakonom.

⁵ Kasnije se ovoj uniji priključuju i druge države.

⁶ Zasnovana je na francuskom franku tako da je 20 francuskih franaka jednako 6,4516 grama zlata finoće 900/1000.

Skandinavska novčana unija (1873.-1924.)

Švedska, Danska i Norveška ugovorom osnivaju Skandinavsku novčanu uniju. Ista je temeljena na monometalizmu zlata. Države članice su izdavale vlastite novčanice i kovinski novac nominiran u krunama sa slobodom optjecaja toga novca u svim članicama. Svaka država je zadržala nacionalnu centralnu banku, a unija je bila bez zajedničkih monetarnih vlasti.

Novčane unije u razdoblju papirnog važenja

Stabilnost valuta, njihova konvertibilnost u suvremenom smislu,⁷ olakšavanje razmjene i druge okolnosti uvjetuju da su zajednička novčana rješenja prisutna i u sustavu papirnog važenja.

Monetarna unija zapadne Afrike⁸ (1962.)

Monetarnu uniju zapadne Afrike čini 8 država.⁹ Novčana unija ima zajedničku valutu - CFA franak BCEAO¹⁰ i zajedničku središnju banku.¹¹ Središnja banka emitira zajednički kovinski novac i novčanice.¹² Ova valuta nema podjele na manje jedinice.

Ekonomska i monetarna unija središnje Afrike¹³ (1994.)

Ekonomsku i monetarnu uniju središnje Afrike čini 6 država.¹⁴ Novčana unija ima zajedničku valutu CFA franak BEAC¹⁵ i zajedničku središnju banku.¹⁶ Središnja banka emitira zajednički kovinski novac i novčanice.¹⁷ Ova valuta nema podjele na manje jedinice.

Pacifička financijska zajednica (1966.)¹⁸

Pacifičku financijsku zajednicu čine tri francuska prekomorska teritorija.¹⁹ Zajednica ima zajedničku valutu CFP franak²⁰ i Emisijski institut za prekomorska područja²¹ koji

⁷ Suvremena konvertibilnost podrazumijeva samo zamjenljivost jedne valute za drugu bez ili sa ograničenjima. Konvertibilnost u klasičnom smislu je omogućavala konverziju papirnog novca za kovinski novac bez ili uz ograničenja.

⁸ Fr. Union Monétaire Ouest Africaine (UMOA).

⁹ Benin, Bjelokosna Obala, Burkina Faso, Gvineja Bisau, Mali, Niger, Senegal i Togo.

¹⁰ Slovna oznaka XOF, brojčana oznaka 952.

¹¹ Fr. Banque Centrale des Etats de l'Afrique de l'Ouest (BCEAO).

¹² Slovo ispred numeracije novčanice označava državu.

¹³ Fr. Communauté Économique et Monétaire de l'Afrique Centrale (CEMAC).

¹⁴ Čad, Ekvatorijalna Gvineja, Gabon, Kamerun, Republika Kongo, Srednjoafrička Republika.

¹⁵ Slovna oznaka XAF, brojčana oznaka 950.

¹⁶ Fr. Banque des Etats de l'Afrique Centrale (BEAC).

¹⁷ Slovo ispred numeracije novčanice označava državu.

¹⁸ Fr. Communauté Financière du Pacifique.

¹⁹ Francuska Polinezija, Nova Kaledonija i Wallis i Futuna.

²⁰ Slovna oznaka CFP, brojčana oznaka 953.

²¹ L'Institut d'émission d'outre-mer (IEOM). Ova institucija obnaša sve poslove središnje banke.

emitira zajednički kovinski novac i novčanice. Kovinski novac ima isti izgled aversa (slikovni prikaz i natpis Republika Francuska) s tim da se revers ovoga novca razlikuje po slikovnom prikazu i natpisu Francuska Polinezija odnosno Nova Kaledonija).²² Novčanice su identične za sve članice ove novčane zajednice. Ova valuta nema podjele na manje jedinice.

Novčana unija istočnokaripskih država (1970.)²³

Novčanu uniju istočnokaripskih država čini 8 država.²⁴ Unija ima zajedničku valutu istočnokaripski dolar²⁵ i zajedničku središnju banku.²⁶ Središnja banka emitira zajednički kovinski novac i novčanice.²⁷

Ugovor o konverziji valuta

Brunej²⁸ i Singapur²⁹ su zaključili Ugovor o konverziji valuta 1967. godine³⁰ s ciljem unapređenja monetarne suradnje između tih država.

Banke u ovim državama prihvaćaju kovinski novac i novčanice druge države po jednakoj vrijednosti (al pari) bez naknade (troškova konverzije). Banke u obje zemlje također prihvaćaju polog od javnosti i poduzeća u valuti koju je izdala druga zemlja u jednakoj vrijednosti.³¹

Osnovne značajke novčanih unija

Novčane unije imaju određena zajednička obilježja.³²

- pravno određenje: novčana unija je odnos između dvije ili više država (jurisdikcija) reguliran ugovorom s ciljem zajedničkog uređenja novčane sfere,
- novčani aspekti:
 - * države članice novčane unije koriste nacionalne valute čiji su tečajevi međusobno fiksirani ili
 - * države članice koriste zajedničku valutu,

²² Wallis i Futuna koristi obje vrste kovinskog novca.

²³ Engl. The Eastern Caribbean Currency Union (ECCU).

²⁴ Anguilla, Antigva i Barbuda, Dominika, Grenada, Montserrat, Sveta Lucija, Sveti Kristofor i Nevis, Sveti Vinsent i Grenadini.

²⁵ Slovna oznaka XCD, brojčana oznaka 951. Istočnokaripski dolar = 100 centi.

²⁶ Engl. Eastern Caribbean Central Bank.

²⁷ Ranija izdanja novčanica imaju slovnu oznaku za državu, kasnije slovo na kraju numeracije označava državu. Zadnja izdanja nemaju oznaku države.

²⁸ Brunejski dolar (brunejski ringit), slovna oznaka BND, brojčana oznaka 096. Brunejski dolar = 100 centi.

²⁹ Singapurski dolar, slovna oznaka SGD, brojčana oznaka 702. Singapurski dolar = 100 centi.

³⁰ Navedene godine Ugovor zaključuju Malezija, Brunej i Singapur. Malezija Ugovor napušta 1973. godine.

³¹ <http://www.mas.gov.sg/Currency/Currency-Interchangeability-Agreement-with-Brunei.aspx>

³² Odnosi se samo na formalne novčane unije.

- novčana politika:
 - * države članice provode nacionalne novčane politike³³ ili
 - * države članice imaju zajedničku (jedinstvenu) novčanu politiku te njihovi teritoriji čine jedinstveno novčano područje³⁴
- središnje bankarstvo i emisije kovinskog novca i novčanica:
 - * u svakoj državi članici postoji nacionalna središnja banka (bez zajedničke središnje banke) koja emitira nacionalni novac koji je zakonsko sredstvo plaćanja u uniji
 - * u novčanoj uniji postoji zajednička središnja banka unije koja emitira kovinski novac i novčanice (bez nacionalnih središnjih banaka) ili
 - * zajednička središnja banka emitira samo novčanice, a nacionalne središnje banke emitiraju kovinski novac.³⁵

Uređenje novčanih pitanja u Europskoj uniji

Europska unija je nadnacionalna zajednica suverenih i neovisnih država čiji je cilj postizanje suradnje država članica kroz zajedničke politike. Ovaj cilj se ostvaruje kroz prenošenje dijela njihove suverenosti u područjima zajedničkih interesa na nadnacionalne institucije.

Među zajedničkim politikama, novčana politika je od nastanka ove Unije bila predmet koordinacije i uređenja. Razloga ovomu je više. Značaj novčane politike za svaku državu, uspješnost u njenom provođenju, ali i novčana tradicija u pojedinoj državi kao utjecaj novčane politike svake države na Uniju su najznačajniji faktori. Tako su postupno stvarani uvjeti za uspostavu novčane unije u najzahtjevnijoj formi. Formalno uređenje novčane sfere u Uniji započelo je 1990. godine te je provedeno u tri faze.

Ekonomska i monetarna unija (EMU) predstavlja najviši stupanj integracije u Europskoj uniji. Taj proces uspostave područja sa zajedničkom monetarnom politikom i valutom je i najdulje trajao te nije u potpunosti završen budući da trenutno 8 država članica Unije i dalje koristi nacionalnu valutu kao zakonsko sredstvo plaćanja.

Ekonomska i novčana unija uspostavljena je uvođenjem zajedničkog novca – eura u gotovinskom obliku (kovinski i papirni novac) kao zakonskog sredstva plaćanja 2002. godine u 12 članica Unije (od ukupno tada 15 članica) - Austrija, Belgija, Finska, Francuska, Grčka, Irska, Italija, Luksemburg, Nizozemska, Njemačka, Portugal i Španjolska tvoreći europodručje Tri članice Unije - Danska, Švedska i Velika Britanija³⁶ i nadalje zadržavaju nacionalne valute. Razlozi ovakvih rješenja u monetarnoj sferi u Europskoj

³³ U pravilu s visokim stupnjem usklađenosti.

³⁴ Geografsko područje (teritorij) gdje novčana jedinica ima ulogu zakonskog i definitivnog sredstva plaćanja.

³⁵ U EMU se ovo odnosi na optjecajni i zajednički prigodni optjecajni kovinski novac. Nacionalni prigodni optjecajni i prigodni kovinski novac koji glasi na euro ili njegov stoti dio države emitenti samostalno uređuju njihove nominalne vrijednosti i materijal (kovine i/ili slitine) od kojeg se izrađuju. Ovaj novac je zakonsko sredstvo plaćanja isključivo u državi emitentu, a njegove količine odobrava Europska središnja banka.

³⁶ Velika Britanija je istupila iz EU 31.1.2020. godine.

uniji su prije svega vezani za zahtjevnost i složenosti procesa uvođenja zajedničke valute te su uvjetovani nacionalnim i međunarodnim okolnostima.

Ujedno, ovakav postupni pristup osigurava uvjete za uvođenjem zajedničke valute u državama s odstupanjem, ali i onima koje će tek postati članice Unije. To se i dijelom događalo nakon proširenja ove zajednice država. U šest intervala sedam država EU (Slovenija; Cipar i Malta; Slovačka; Estonija; Latvija; Litva) zamjenjuju nacionalnu valutu zajedničkom te tako proširuju EMU (europodručje). Trenutno 19 država EU čini monetarnu uniju. Od 27 država članica EU još 8 država - Bugarska, Češka, Danska, Hrvatska, Mađarska, Poljska, Rumunjska i Švedska i dalje koristi nacionalnu valutu kao zakonsko sredstvo plaćanja. Države koje koriste nacionalnu valutu su obvezne uvesti zajedničku valutu kada stvore uvjete za usvajanje i provođenje standarda potrebnih za usvajanjem te valute s pravom odabira trenutka početka ovoga procesa.

Države Europske unije u kojima je nacionalna valuta zakonsko sredstvo plaćanja

Trenutno (2021. godine) osam država Europske unije koristi nacionalnu valutu kao zakonsko sredstvo plaćanja (tab.1.)

Tab.1. Optjecajni kovinski novac članica EU koje koriste nacionalnu valutu

Država	Broj apoena u apoenskom nizu	Struktura apoenskog niza i broj apoena u pojedinom dijelu apoenskog niza koji su izrađeni od istoga materijala ³⁷	Materijal upotrijebljen za izradu apoena u pojedinom dijelu apoenskog niza ³⁸	Godina puštanja u optjecaj optjecajnog kovinskog novca
Bugarska	7	tri vrste materijala (3/3/1)	čelik obložen broncom ³⁹ ; bakar nikl cink ⁴⁰ ; dvodjelna slitina bakar nikl i bakar nikl cink. ⁴¹	2000. 2002.

³⁷ Obradene su zadnje emisije optjecajnog kovinskog novca. U pojedinim državama zakonsko sredstvo plaćanja pored ovih izdanja su i ranija izdanja kovinskog novca.

³⁸ Postotak kovina u slitinama je naveden kod država koje su to deklarirale na službenim mrežnim stranicama gdje su objavljeni podaci o njihovom optjecajnom kovinskom novcu.

³⁹ 1, 2 i 5 stotinki. Ova tri apoena su prethodne godine izrađivana iz slitine bakra aluminija i nikla (nespecificirano u postotcima).

⁴⁰ 10, 20 i 50 stotinki.

⁴¹ Apoen 1 lev. Na službenim stranicama Bugarske nacionalne banke stoji žutkasta slitina i bijela slitina, no moguće je za pretpostaviti da su to navedene slitine koje su identične slitinama upotrebljenim za izradu apoena 2 leva. (prigodni optjecajni novac) koje su eksplicite objavljene.

Češka	6	četiri vrste materijala (3/1/1/1)	čelik obložen niklom ⁴² ;/ čelik obložen bakrom ⁴³ ;/ čelik obložen s mjedi ⁴⁴ ;/ dvojni – čelik obložen bakrom (vanjski krug) i čelik obložen s mjedi (unutrašnji krug). ⁴⁵	1993.
Danska	6	tri vrste materijala (1/3/2)	kositrena bronca ⁴⁶ ;/ bakar nikl ⁴⁷ ;/ aluminijska bronca. ⁴⁸	1989. 1993.
Hrvatska	9	četiri vrste materijala (2/2/2/3)	aluminij magnezij ⁴⁹ ; čelik presvučen s mjedi ⁵⁰ ;/ čelik obložen niklom ⁵¹ ;/ bakar nikl cink. ⁵²	1993. ⁵³
Mađarska	6	tri vrste materijala (2/2/1/1) ⁵⁴	bakar nikl cink ⁵⁵ ;/ bakar nikl ⁵⁶ ;/ dvodjelni apoen: čelik obložen niklom (vanjski krug) i čelik obložen s mjedi (unutrašnji krug) ⁵⁷ ;/dvodjelni apoen: mjed (vanjski krug) i bakar nikl (unutarnji krug). ⁵⁸	1993. 1996. 2009.

⁴² 1, 2 i 5 kruna.

⁴³ 10 kruna.

⁴⁴ 20 kruna dvostruko platinirani čelik obložen slitinom bakra (75%) i cinka (25%) te slitinom bakra (72%) i cinka (28%).

⁴⁵ 50 kruna prsten čelik platiniran bakrom, jezgra čelik platiniran slitinom bakra (75%) i cinka (25%).

⁴⁶ 50 ore kositrena bronca.

⁴⁷ 1 kruna, 2 krune, 5 kruna.

⁴⁸ Otvori na novcu rezultat su tradicije u Danskoj i pojavljuju se na pojedinim apoenima od 1924. godine. Svega nekoliko država ima takav pristup kovinskom novcu.

⁴⁹ 1, 2 lipe, aluminij (98%) magnezij (2%).

⁵⁰ 5, 10 lipa, bakar (72,5%) cink (27,5%).

⁵¹ 20, 50 lipa, platinirano nikl (5%) željezo (95%).

⁵² 1, 2, 5 kuna, slitina bakar (65%) nikl (23,2%) cink (11,8%). Temeljem službene informacije iz Hrvatskog novčarskog zavoda (2012.) sastav slitine je bakar (60%) nikl (20%) cink (20%).

⁵³ Godina označena na novcu. Isti je pušten u optjecaj 1994. godine.

⁵⁴ Svaki drugi apoen je izrađen iz iste slitine tako da su ti apoeni iste boje (5 – 20 forinti).

⁵⁵ 5, 20 forinti bakar (75%) nikl (4%) cink (21%).

⁵⁶ 10, 50 forinti bakar (75%) nikl (25%).

⁵⁷ 100 forinti. Godine 1999. u optjecaj je pušten apoen iste nominalne vrijednosti iz dvodjelne slitine bakar (65%) nikl (15%) cink (20%) – prsten i bakar (75%) nikl (4%) cink (21%) – jezgra.

⁵⁸ 200 forinti bakar (75%) nikl (4%) cink (21%) – prsten i bakar (75%) nikl (25%) – jezgra.

Poljska	9 ⁵⁹	tri vrste materijala (3/4/1/1)	čelik obložen s mjedi ⁶⁰ ; čelik obložen slitinom bakra nikla ⁶¹ ; dvodjelni apoen: bakar aluminij nikel (vanjski krug) i bakar nikel (unutarnji krug) ⁶² ; bakar nikel (vanjski krug) i bakar aluminij nikel (unutarnji krug). ⁶³	2014. 2020. 1995.
Rumunjska	4	tri vrste materijala (1/1/1/1)	čelik obložen s mjedi ⁶⁴ ; čelik obložen bakrom ⁶⁵ ; čelik obložen niklom ⁶⁶ ; mjed. ⁶⁷	2016.
Švedska	4	dvije vrste materijala (2/2)	čelik obložen bakrom ⁶⁸ ; bakar aluminij cink kositar. ⁶⁹	2016. 2001.

Izvor: <https://www.bnb.bg/>, <https://www.cnb.cz/en/>, <https://www.nationalbanken.dk/en/Pages/Default.aspx>, <https://www.mnb.hu/>, <https://www.nbp.pl/>, <https://www.bnr.ro/>, <https://www.riksbank.se/en-gb/>, autor

Emisijska politika u segmentu optjecajnog kovinskog novca u državama koje koriste nacionalnu valutu, a sada članicama EU, je različita. Tako pojedine države koriste kvalitetne slitine za izradu optjecajnog kovinskog novca čime ističu svoju novčanu tradiciju. U tu kategoriju spadaju Danska i Mađarska. Drugu grupu država čine države koje veći broj apoen optjecajnog kovinskog novca izrađuju iz kvalitetnih i postojanih slitina, a manje nominalne vrijednosti zamjenjuju platiniranim novcem. Slučaj je to u Bugarskoj, Poljskoj i Švedskoj. U Hrvatskoj gotovo polovicu apoenskog niza optjecajnog kovinskog novca čini platinirani novac.⁷⁰ U Rumunjskoj svi apoeni osim jednoga su izrađeni tehnikom platiniranja, a jedino Češka u optjecaju ima sve apoene izrađene platiniranjem.

Pojava platiniranog novca u analiziranim državama ukazuje na aktivnosti glede gospodarenja ovim novcem kroz smanjenje troškova njegove izrade. U pravilu, platinirani novac ima najniže troškove izrade, ali je, istovremeno, upitne trajnosti i funkcionalnosti.⁷¹ Zamjena pojedinih apoen koji su izrađeni od slitina istima, ali izrađenim tehnikom

⁵⁹ 10, 20, 50 groša, 1 zlot (od 2020.), 5, 10 zlota (od 1995.).

⁶⁰ 1, 2 i 5 groša. Isti apoeni su od 1995. godina izrađivani od željezne bronce.

⁶¹ 10, 20, 50 groša, 1 zlot. Isti apoeni su od 1995. godine izrađivani od slitine bakra i nikla.

⁶² 2 zlota.

⁶³ 5 zlota.

⁶⁴ 1 bani.

⁶⁵ 5 bani.

⁶⁶ 10 bani.

⁶⁷ 50 bani.

⁶⁸ 1, 2 krune.

⁶⁹ 5, 10 kruna.

⁷⁰ Nije dolazilo do izmjena materijala za izradu optjecajnog kovinskog novca od početka izdavanja do danas.

⁷¹ Prije svega se to odnosi na njegovu prikladnost za uporabu u raznim automatima.

platiniranja ostavlja mogućnost njihovim izdavateljima da izgledom taj novac ostaje neizmjenjen (iste boje), čime se osigurava tradicija u kontinuitetu izdavanja toga novca. Prema tomu, suvremeni platinirani novac se po razlozima njegova izdavanja razlikuje od povijesnog novca izrađenog ovom tehnikom.

Platinirani novac

Novčane pločice (planšete, rondele) čija je jezgra presvučena nekom kovinom ili slitinom, a koja je različita od kovine ili slitine od koje je izrađena jezgra novca naziva se platiniranje. Izrada kovinskog novca tehnikom platiniranja je jeftinija od novca izrađenog od kovina ili slitina i u slučaju kada se koriste najjeftinije kovine ili njihove slitine.

Pojava platiniranog novca i razlozi njegova izdanja

Pojava platiniranog novca⁷² vezana je već za razdoblje pojedinih novčanih emisija antike (Grčka, Rim, Kelti, barbarski novac – praktički od 7. stoljeća prije Krista do 5. stoljeća). Kod ovih izdanja novca jezgra novca je izrađena od jeftinijeg materijala (bakar, bronca ili mjed), te je presvučena plemenitom kovinom (srebrom ili zlatom), ili rjeđe, da je jezgra novca izrađena od srebra presvučena zlatom.

U počecima pojava platiniranog novca isti povremeno izrađuju emitenti ovoga novca – „službena izdanja“ (primjerice Grčka i Rim⁷³), ali i oni koji imitiraju taj novac (Kelti i razna barbarska plemena i narodi) te krivotvoritelji pojedinci. Razlozi pojavi ovako izrađenog novca su prije svega ekonomski⁷⁴ jer takav novac ne sadrži istu količinu plemenite kovine kao novac koji mu je prethodio te je često stvaran da bi ostavio dojam da je izrađen u potpunosti iz plemenite kovine. Na taj način su emitenti platiniranog novca ostvarivali znatnu korist na štetu imatelja ovoga novca.

Platinirani novac u suvremenosti

Prvi suvremeni otkovi platiniranog novca javljaju se kao službeni probni otkovi u više država gotovo istovremeno. Nizozemska kuje 1 rijksdaler 1809. godine kod kojega je brončana jezgra presvučena zlatom. Belgija izrađuje apoen 10 centimesa 1859. godine kod kojega je bakarna jezgra presvučena niklom. El Salvador kuje apoen 10 centavosa 1892. godine sa bakarnom jezgrom presvučenom srebrom.

Ubrzo tehnika platiniranja novca biva prihvaćena i proširena na izrade novca namijenjenog novčanom optjecaju. Time ovaj novac postaje široko zastupljen u novčanom

⁷² Sličnog izgleda su i službeni otkovi koji se pojavljuju u 3. st. u Rimu, a rađeni su na pločicama od slitine bakra s manjim primjesama srebra koje su prije kovanja kemijskim putem (uporaba kiselina) izbijeljeni tako da su izgledali poput srebrenog novca. Razlozi ovoj pojavi su nedostatak srebra i njegova cijena.

⁷³ U Rimu za platinirani novac koristi se naziv suberat. Riječ je o kovinskom novcu čija je jezgra (bakar ili bronca) presvučena tankim slojem plemenite kovine (srebrom). Postojala su dva tehnička pristupa u njegovoj izradi i to da se na obje strane pločice stavljao tanki lim srebra koji se prilikom kovanja spojio sa jezgrom ili je na jezgru novca kemijskim putem nanošeno srebro.

⁷⁴ Jednim dijelom ova pojava je uzrokovana nedostatkom novčanog materijala, prije svega plemenitih kovina.

prometu. Afirmacija platiniranog novca prije svega je vezana za gospodarenje njegovim emisijama (ostvarenje emisijske dobiti⁷⁵). Kod suvremenog platiniranog novca uglavnom se koristi jezgra izrađena od željeza ili čelika⁷⁶ koja se platinira kovinama ili slitinama. Kao jezgra se koristi i cink te bakar.⁷⁷

Prvi platinirani novac namijenjen optjecaju i u značajnijim količinama pojavljuje se u Sjedinjenim Američkim Državama 1943. godine⁷⁸ te u Bugarskoj⁷⁹ i Rumunjskoj.⁸⁰

Suvremeni platinirani kovinski novac se javlja u dva oblika i to da se na rubu novca vidi kovina/slitina od koje je izrađena jezgra⁸¹ ili je jezgra potpuno presvučena drugom kovinom/slitinom.⁸²

Odnos kupovne snage novca i apoena optjecajnog kovinskog novca

Kupovna snaga novca kao vrijednost novca na monetarnom području gdje je taj novac zakonsko sredstvo plaćanja, veličina monetarnog područja, navike vezane za korištenje gotovine, odabir materijala za izradu kovinskog novca uz novčanu tradiciju uveliko utječu na broj apoena te posljedično na veličinu apoenskog niza. Pri tomu, u pravilu, veća kupovna snaga novca će u dužem razdoblju rezultirati većom stabilnošću i neizmijenjenosti apoenskog niza.

Veća kupovna snaga novca uz odgovarajući odabir broja apoena u apoenskom nizu osigurava i veću stabilnost apoenskog niza. U državama/novčanim unijama koje ne ispunjavaju ovaj uvjet, a u kojima su ujedno i veća inflatorna kretanja učestalije će dolaziti do promjena u apoenskom nizu i to u dva pravca. Istovremeno će se najčešće napuštati manji apoeni zbog gubljenja njihove kupovne snage uz istovremeno puštanje u optjecaj većih apoena kako bi se osiguralo funkcioniranje novčanog prometa. Obezvrjeđivanje manjih apoena u nekim državama/novčanim unijama rezultira ili napuštanjem ovih apoena i gubljenjem njihovog statusa zakonskog sredstva plaćanja ili nastavkom

⁷⁵ Emisijska dobit predstavlja, pojednostavljeno, razliku između nominalne vrijednosti novca i troškova njegove izrade.

⁷⁶ Rang cijena neplemenitih kovina koje se koriste za izradu optjecajnog kovinskog novca samostalno ili u slitinama (od najviših prema nižim) 1. nikl, 2. bakar, 3. cink, 4. nehrđajući čelik <https://www.lme.com/> (8.12.2020.).

⁷⁷ Sjedinjene Američke Države u dijelu svojih emisija optjecajnog kovinskog novca imaju platiniran novac čiju jezgru čini izuzetno kvalitetna kovina (bakar) platinirano bakrom i niklom. Ovakvo rješenje je omogućilo izdavatelju novca da u konačnici ti apoeni svojom bojom budu gotovo isti ranijim izdanjima ovih apoena koji su bili rađeni iz srebra.

⁷⁸ 1 cent koji je kovan u tri američke kovnice. Jezgra ovoga apoena je izrađena od čelika i presvučena je cinkom.

⁷⁹ 5 leva 1943. - čelik obložen niklom.

⁸⁰ 100 lei 1943. - čelik obložen niklom.

⁸¹ Engl. clad (obloženo) primjerice Njemačka apoeni: 1 fenig – od 1948. do 2001., 2 feniga od 1967. do 2001., te 5 i 10 feniga od 1949. do 2001. godine), USA, apoen 1 cent 1943/1944. godine te 1 cent od 1982. godine do danas, 10 centi i ¼ dolara od 1965. godine do danas, ½ dolara od 1965. godine do danas i 1 dolar od 1971. godine do 2008. godine.

⁸² Engl. plated (presvučeno) primjerice Hrvatska 5, 10, 20, 50 lipa od 1993. godine; Europska unija – 1, 2, 5 euro centa od 2002. godine.

njihova emitiranja uz smanjenja troškova njihove proizvodnje. Najčešće se to čini kroz zamjenu dosadašnjih materijala jeftinijim, ukoliko za to postoje mogućnosti.

Generalno u emisijskim politikama država odnosno novčanih unija vezano za optjecajni kovinski novac postoje u praksi dva pristupa. Ekonomiziranje ovim emisijama kako bi se kod svakog apoena ili u prosjeku za apoenski niz ostvarila razlika između nominalne vrijednosti novca i troškova njegove izrade (emisijaska dobit) što je rjeđi slučaj. Drugu, veću, skupinu čine emitenti novca koji ne mogu postići te učinke.

Emisijaska politika država EU koje koriste nacionalne valute je različita pa je i uspješnost ekonomiziranja emisijama optjecajnog kovinskog novca sukladna tomu. Uvođenjem zajedničkog novca stvorit će se uvjeti kod svih država da sve ostvaruju emisijasku dobit.

Jedan od pokazatelja pozicija država Europske unije s nacionalnim valutama kao zakonskim sredstvom plaćanja su i tečajevi istih i tečaj zajedničke valute eura (tablica 2.)

Tablica 2. Tečajevi nacionalnih valuta država članica Europske unije za 1 euro

Država	Novčana jedinica	Slovná oznaka valute	Brojčana oznaka valute	Tečaj nacionalne valute za 1 euro
Bugarska	lev ⁸³	BGN	975	1,95
Češka	kruna ⁸⁴	CZK	203	25,77
Danska	kruna ⁸⁵	DKK	208	7,43
Hrvatska	kuna ⁸⁶	HRK	191	7,56
Mađarska	forinta ⁸⁷	HUF	348	356,76
Poljska	zlot ⁸⁸	PLN	985	4,50
Rumunjska	leu ⁸⁹	RON	946	4,87
Švedska	kruna ⁹⁰	SEK	752	10,08

Izvor: <https://www.hnb.hr/temeljne-funkcije/monetarna-politika/tečajna-lista/tečajna-lista>, https://www.nationalbanken.dk/en/statistics/exchange_rates/Pages/default.aspx, <https://www.bnb.bg/>, <https://www.cnb.cz/en/>, <https://www.mnb.hu/>, <https://www.nbp.pl/>, <https://www.bnr.ro/Exchange-rates-15192.aspx>, <https://www.riksbank.se/en-gb/>, <https://www.hnb.hr/>, autor

Nacionalne valute različito kotiraju u odnosu na zajedničku valutu. Kod pojedinih država to je značajno što može otežati prihvaćanje zajedničke valute u smislu prilagodbe novom apoenskom nizu budućih korisnika zajedničkog novca, a vezano je za različitu

⁸³ Slika 1.

⁸⁴ Slika 2.

⁸⁵ Slika 3.

⁸⁶ Slika 4.

⁸⁷ Slika 5.

⁸⁸ Slika 6.

⁸⁹ Slika 7.

⁹⁰ Slika 8.

Slika 1. Bugarska 1 lev – avers/revers

<https://www.bnb.bg/NotesAndCoins/NACCoinsCurrency/index.htm> (3.12.2020.)

Slika 2. Češka 1 kruna - avers/revers/obod

<https://www.cnb.cz/en/banknotes-and-coins/coins/1-czk/> (3.12.2020.)

Slika 3. Danska 1 kruna - avers/revers

https://www.nationalbanken.dk/en/banknotes_and_coins/Danish_coins/Pages/1-krone-coin.aspx (3.12.2020.)

Slika 4. Hrvatska 1 kuna - avers/reversi*

<https://www.hnb.hr/novac/kovanice/apoeni/1-kuna> (3.12.2020.)

* Neparne godine s natpisom na hrvatskom jeziku na reversu, parne godine s natpisom na latinskom jeziku na reversu. Godine 2014. ovaj apoen ima i označenu godinu 1994.

Slika 5. Mađarska 5 forinti - avers/revers

<https://www.mnb.hu/bankjegy-es-erme/ermeink> (3.12.2020.)

Slika 6. Poljska 1 zlot - avers/revers/obod

https://www.nbp.pl/homen.aspx?f=/en/banknoty/banknoty_i_monety.htm
(3.12.2020.)

Slika 7. Rumunjska 50 bani - avers/revers

<https://www.bnr.ro/Coins-and-banknotes-in-circulation-1331.asp> (3.12.2020.)

Slika 8. Švedska 1 kruna - avers/revers

<https://en.ucoin.net/coin/sweden-1-krona-2016/?tid=63064> (3.12.2020.)

kupovnu snagu tih apoena u odnosu na apoene istih nominalnih vrijednosti koji glase na nacionalni novac.

Veličina apoenskog niza u državama članicama Europske unije sa nacionalnom valutom

Broj apoena u apoenskom nizu u državama članicama Europske unije koje kao zakonsko sredstvo plaćanja koriste nacionalnu valutu je različit, a vezan je za kupovnu snagu novca pojedine države emitenta, te za navike korištenja gotovinskog novca. Najviše apoena u apoenskom nizu ima Bugarska (7), a najmanji broj Rumunjska i Švedska (po 4).

Od analiziranih osam država šest država ima osnovnu novčanu jedinicu u kovinskom obliku: Bugarska, Češka, Danska, Hrvatska, Poljska i Švedska, a dvije države ne: Mađarska i Rumunjska.

Zaključak

Države članice Europske unije, između ostaloga, svojim članstvom preuzimaju i obvezu uvođenja zajedničke valute – eura (uz dvije iznimke) uz samostalan odabir početka ovoga procesa te uz ispunjavanje uvjeta za to. Ovaj način uređenja novčane sfere nameće i različite stavove pa i kontroverze u državama koje koriste nacionalne valute kao zakonsko sredstvo plaćanja. Prije svega se to odnosi na propitivanje državnosti budući da je novčana jedinica jedno od temeljnih obilježja državnosti uz prostor (teritorij) koji je određen granicama, grb, zastavu, himnu, fiskus, izvršnu, zakonodavnu te sudsku vlast.

Europska unija je svoje monetarno zajedništvo uredila na tri temeljna principa - elastičnost, postupnost i samostalnost odabira vremena usvajanja zajedničke valute od država članica. Pri tomu polazište za ovakvo rješenje je temeljeno na suvremenom poimanju državnosti. Suvremeni pristup državnosti u odnosu na klasični je u širem i elastičnijem određenju pojma državnosti. Temeljna načela suvremenog pristupa državnosti u odnosu na klasičan pristup, su da državnost može biti ograničena, rascjepkana (fragmentirana) ili prenesena (delegirana) ili podijeljena između više podnacionalnih, nacionalnih i nadnacionalnih subjekata, odnosno može biti dijelom prenosiva na institucije ispod i iznad državne razine. Države članice EU koje su uvele zajedničku valutu i formalno su prihvatile ovakav pristup.

Analiza novčanih politika u segmentu optjecajnog kovinskog novca država članica EU koje koriste nacionalnu valutu kao zakonsko sredstvo plaćanja upućuje na znatne razlike između istih i emisijske politike EU. Prije svega se to odnosi na broj apoena, materijal izrade, kupovnu snagu novca, mogućnost ekonomiziranja novčanim emisijama optjecajnog kovinskog novca, ali nezanemarivo i na novčanu tradiciju. Ove okolnosti ujedno mogu, djelomično, otežavati proces uvođenja zajedničkog novca.

Novčane politike država pojedinih članica EU koje koriste nacionalne valute kao zakonsko sredstvo plaćanja su se mijenjale u odnosu na ranije razdoblje uvažavajući potrebu ekonomiziranja emisijama optjecajnog kovinskog novca. Takve okolnosti ujedno mogu samo doprinijeti lakšem prihvaćanju zajedničkog novca EU.

Literatura

- <https://www.ieom.fr/ieom/>
- https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:07cc36e9-56a0-4008-ada4-08d640803855.0005.02/DOC_23&format=PDF
- <https://www.hnb.hr/documents/20182/528215/h-prilog2-popis-novcanih-jedinica-njihovih-oznaka.pdf/251885d2-5fbc-4bea-8309-8c361bd6376f>
- https://www.eccb-centralbank.org/emagine-search/search?search_term=coins
- <https://www.imf.org/en/Countries/ResRep/ECC-Region>
- <https://www.eccb-centralbank.org/p/member-countries>
- <http://www.cemac.int/node/32>
- <https://www.beac.int/beac/la-beac/1972-2012-40-ans-dhistoire-de-beac/>
- https://www.eccb-centralbank.org/emagine-search/search?search_term=coins
- <http://www.imf.org/external/np/sta/bop/pdf/cuteg1.pdf>
- <http://www.imf.org/external/np/sta/bop/pdf/cuteg1.pdf>
- <http://www.imf.org/external/np/sta/bop/cu/op6-1.pdf>
- https://www.nationalbanken.dk/en/publications/Documents/2012/08/Kongeriget_Danmarks_penge_uk.pdf (11.2.2021.)
- <https://www.nationalbanken.dk/en/Pages/Default.aspx> (11.2.2021.)
- <https://www.hnb.hr/temeljne-funkcije/monetarna-politika/tecajna-lista/tecajna-lista>
- <https://www.hnb.hr/documents/20182/528215/h-prilog2-popis-novcanih-jedinica-njihovih-oznaka.pdf/251885d2-5fbc-4bea-8309-8c361bd6376f>
- <http://www.forintportal.hu/>
- https://www.nationalbanken.dk/en/statistics/exchange_rates/Pages/default.aspx (11.2.2021.)
- <https://www.bnb.bg/> (11.2.2021.)
- <https://www.cnb.cz/en/> (11.2.2021.)
- <https://www.mnb.hu/> (11.2.2021.)
- <https://www.nbp.pl/> (11.2.2021.)
- <https://www.bnr.ro/> (11.2.2021.)
- <https://www.bnr.ro/Exchange-rates-15192.aspx> (11.2.2021.)
- <https://www.riksbank.se/en-gb/> (11.2.2021.)
- <https://www.hnb.hr/> (11.2.2021.)
- Ugovor o Europskoj uniji
- <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/HTML/?uri=CELEX:12016ME/TXT#d1e3327-47-1> 12.3.2021.)
- <https://www.britannica.com/topic/coin/Ancient-minting> (17.11.2020.)
- Michael, T.* (Editor) 2017 Standard Catalog of World Coins, 2001 - Date, Krause Publications 11th Edition 2017.
- Matić, B.* (2016) Monetarna ekonomija, Ekonomski fakultet u Osijeku, Osijek
- Matić, B.* (2012) Hrvatski monetarni suverenitet – hrvatske kovnice i tiskare novca, Ekonomski fakultet u Osijeku, Osijek; Hrvatski novčarski zavod, Zagreb
- Reden, S.* (1995) Exchange in Ancient Greece, Duckworth, London